

Lekenpraatje bij mijn promotie op 3 juni 2016 aan de Tilburg University

Hoe met wonderverhalen – zoals Lucas 7,11-17 – om te gaan?

Ik heet u allemaal hartelijk welkom op deze voor mij bijzondere dag.

Het is aan deze universiteit gebruik om voorafgaande aan de promotie kort – in een klein kwartier – aan de aanwezigen uit te leggen waar het proefschrift over gaat. Ik beperk mij tot het belangrijkste punt van mijn boek: *Hoe met wonderverhalen, zoals b.v. Lucas 7,11-17, om te gaan?* Ik begin er mijn thesis mee (1.1) en ik eindig ermee (10.2).

Dan wil, dan moet ik beginnen met te zeggen dat wonderverhalen, bijbelse wonderverhalen welteverstaan, mij al langere tijd buitengewoon intrigeren. Hoe dat komt? Dat komt omdat deze verhalen vertellen van gebeurtenissen, waarvan je op het eerste gezicht zegt, als je tenminste een beetje eerlijk bent, dat ze menselijkerwijs gesproken niet kunnen: doden kunnen niet worden opgewekt. Het zijn dan ook verhalen die je niet makkelijk passend krijgt binnen de manier waarop wij de werkelijkheid beleven en opvatten. En toch worden deze wonderverhalen verteld, in het Nieuwe Testament zelfs veelvuldig, met heel vaak Jezus als de wonderdoener, maar het blijft niet tot hem beperkt, want we horen ook van apostelen die vergelijkbare wonderen verrichten; zo wekken ook Petrus en Paulus doden op.

Het roept de vraag op, die in mijn onderzoek centraal staat: Hoe moet je wonderverhalen in het licht van de genoemde problematiek nu verstaan? Wat willen die verhalen nu van jou als lezer? Het mag duidelijk zijn dat het woord ‘wonder’ het kernwoord van mijn boek is.

Nu draait de wonderproblematiek vaak om één vraag, en wel die van de historiciteit, vaak zo geformuleerd: ‘Geloof je ook dat het verhaalde echt gebeurd is?’ Het antwoord hangt af van de vraag of je het überhaupt voor mogelijk houdt dat wonderen kunnen gebeuren. Als dat zo is, dan zal je ook sneller geneigd zijn om te zeggen dat het verhaalde echt gebeurd is. Als je niet in wonderen gelooft, dan zal je ook niet snel aannemen dat het echt gebeurd is.

Om de vraag van de historiciteit van een antwoord te voorzien, zou je eigenlijk moeten beginnen door daar historisch onderzoek op los te laten. Maar iedereen – nou iedereen? – begrijpt dat dat problematisch is. Dat onderzoek is niet echt goed uit voeren, wat te maken heeft met het feit dat het om gebeurtenissen gaat, waarvan gezegd worden dat ze niet mogelijk zijn. In mijn geval, Lucas 7,11-17: niemand, geen mens, kan een dode opwekken.

Wat in dit verband nog wel eens gebeurt, is dat men probeert om het begrip ‘werkelijkheid’ zo op te rekken dat het wonder er ook in past, vanuit de volgende gedachte: er kunnen veel meer bijzondere dingen gebeuren dan je op het eerste gezicht denkt. Wat men niet in de gaten heeft, dat op die manier het bijzondere op die manier toch eigenlijk uit beeld raakt. En dat moet je nu net niet willen, zou ik zeggen, je moet de bijzonderheid niet weghalen.

Kijk je op bovengenoemde, historische manier naar het wonder, dan zie ik niet goed hoe je uit dat dilemma moet komen. Het blijft op een of andere manier een nietes-welles-discussie. En daarbij, je hoeft eigenlijk ook helemaal niet met de tekst zelf bezig te zijn. ‘O, een wonderverhaal’, dan telt eigenlijk nog maar één vraag: ‘Geloof je dat het echt gebeurd is?’ Als die vraag positief beantwoord wordt, dan kan je lezing en bestudering van het *verhaal* eigenlijk wel achterwege laten.

In en met mijn boek zoek ik een andere route, maar wel eentje waar je je eigen werkelijkheidsconcept mag meenemen. Ik moet het anders zeggen: waar je dat werkelijkheidsverstaan nu juist moet inbrengen in

het leesproces. Je kunt natuurlijk heel droog naar de tekst kijken, wat dan ook vaak gebeurt door nieuwtestamentische uitleggers van wonderverhalen,¹ maar een tekst wil ook iets doen met een lezer. Als een tekst iets opmerkelijks vertelt, dan wil die tekst natuurlijk ook dat je daar als lezer oog voor hebt, en dat je je daartoe ook zult verhouden.

Als we dat inbrengen van je concept van de realiteit nu eens doen met betrekking tot Lucas 7,11-17, dan vraag ik uw aandacht voor twee momenten, en wel voor de twee oproepen die Jezus doet. De eerste is gericht op de vrouw. Jezus zegt tegen haar: ‘Ween niet’, ‘Stop met wenen’. Breng je nu je eigen ervaring in, dan zou ik zeggen, dat het idioot is om dat te zeggen tegen een vrouw die haar enige zoon naar het graf brengt.

Nu moet je, als er een oproep wordt gedaan, altijd goed kijken of en hoe daar gehoor aan wordt gegeven. Hoe zit dat bij Jezus’ oproep aan de vrouw? Een reactie van de vrouw op die oproep is er niet! En als lezer kan je dat goed begrijpen. Op idiote oproepen, zoals Jezus hier tot de vrouw doet, reageer je niet. Kortom, het is een oproep die Jezus doet, die inbreekt in haar en ook in jouw werkelijkheidsverstaan.

Kijk je dan naar de tweede oproep die Jezus doet, dan is die zo nodig nog merkwaardiger, want dan spreekt Jezus tot een dode!

Kijk je naar vertalingen van de oproep die Jezus doet, dan wordt deze vaak vertaald met ‘Sta op’, maar ik bepleit de vertaling met ‘Ontwaak’.² Dat doe ik op basis van de bijzondere werkwoordsvorm (ἐγέρθητι, een passieve aoristus) die hier wordt gebruikt.

Met inbreng van je eigen werkelijkheidsverstaan zeg je dat een dergelijk spreken tegen een dode wel kan – al vermoed ik dat veel mensen dat wel heel merkwaardig vinden dat je tot een dode spreekt³ – maar weinig zin heeft.

Bij die reacties kan je het dan natuurlijk laten, en je kunt je lezing op basis hiervan op dit moment beëindigen, onder het mom: dit is te gek voor woorden. Maar het verhaal gaat wel verder. Het vertelt zelfs van een reactie van de dode: ‘Hij ging overeind zitten en begon te spreken.’

Moet u zien wat er gebeurt, als je beide situaties naast elkaar legt. Dan geeft de levende, de weduwe, de moeder van de zoon, geen reactie, waar de dode, de jongeman, de zoon, wel reageert op Jezus’ woord. Het is de omgekeerde wereld. Helemaal passend bij Jezus en bij het Lucasevangelie waarin we steeds met omkeringen worden geconfronteerd.

Het roept de vraag op hoe die transformatie, die verandering van een dode naar een levende, zich nu voltrekt. Dan moet ik twee dingen zeggen. Dan moet ik beginnen met uw aandacht te vragen voor de wijze waarop Jezus in het middengedeelte van het verhaal door de verteller, door Lucas, wordt aangeduid: met *kurios*, door mij vertaald met ‘Heer’, waarbij u moet weten dat *kurios* in de Septuaginta, de Griekse vertaling van het Oude Testament, de vertaling is van JHWH.

Met een *kurios*, een heer, zijn twee dingen gegeven: gezag (*exousia*) en macht (*dynamis*). En dat zijn ook precies de twee elementen die in Lucas 7 naar voren komen. Het ene element, de *exousia*, betreft het spreken, het andere, de *dynamis*, betreft het handelen. En die twee elementen komen hier ook naar voren: Jezus die de baar aanraakt, een aanraking die onmiddellijk tot gevolg heeft dat de dragers tot stilstand komen. Zoveel kracht gaat er van de aanraking uit!⁴

Bij die aanraking blijft het niet, Jezus spreekt ook. Dat spreken is zo vol gezag dat het zelfs in staat is om een dode tot opwekking te brengen. Het is een spreken dat aan het scheppende spreken van God uit Genesis 1 doet denken.

Kijk, wat er in Lucas 7 gebeurt, is dit. Wij mogen dan wel zeggen dat Jezus dit wonder verricht, wat je dan wel moet bedenken, is dat wat hij doet en zegt, aan God doet denken. Dat geldt zijn handelen waar zoveel kracht van uitgaat, dat geldt ook voor zijn spreken. Ik moet het dan ook explicieter zeggen: wat je moet inzien als lezer is dat God zich in Jezus manifesteert.

¹ Zie het vuistdikke boek over wonderverhalen van R. ZIMMERMANN (Hg.), *Kompendium der frühchristlichen Wundererzählungen. Band 1: Die Wunder Jesu*, Gütersloh 2013.

² Ik merk erbij dat de dood hier als slaap wordt voorgesteld, zoals dat ook het geval is in het verhaal van de dodenopwekking van de twaalfjarige dochter van Jairus (Luc. 8,40-56).

³ Ik maak het in een uitvaartdienst nog wel eens mee dat kinderen of andere familieleden tegen de dode praten.

⁴ Dezelfde drie woorden: toekomen, aanraken en stilstand komen, komen voor in het verhaal van de bloedvloeiende vrouw, Lucas 8,44), waaraan je kunt zien dat het tot stilstand komen een gevolg is van de aanraking.

Het is dan ook niet raar dat we horen dat de aanwezigen daarna door vrees bevangen worden – vrees is namelijk de gebruikelijke reactie op een Godsverschijning – en dat ze God verheerlijken, want hij doet in alles wat ze hier meemaken aan God denken. En dat zullen ze vervolgens dan ook in de lofverheffing formuleren, als ze zeggen: ‘God heeft naar zijn volk omgezien’.

Weer terug naar de kwestie van het werkelijkheidsverstaan, het heikele punt rond wonderverhalen. Wat is nu volgens mij de clou van wonderverhalen zoals Lucas 7,11-17. Ze zoeken je begrip van de werkelijkheid open te breken [om een term van de Duitse nieuwtestamenticus Stefan Alkier te gebruiken, die mij erg heel geholpen bij mijn nadenken over de wonderproblematiek]. Het wonderverhaal zoekt te bereiken dat de lezer niet stil blijft staan bij wat bij mensen onmogelijk is, wat mensen niet kunnen, maar dat hij het verhaal lezend ontdekt dat er *God* is voor wie niets onmogelijk is. Wat het verhaal de lezer wil laten horen, is dat er nog een andere realiteit is die in staat is om dat te doen wat bij mensen onmogelijk is: God.

Tot slot. Wat ik in mijn boek heb gedaan? Dat is een nieuwe weg zoeken rond de bijbelse, meer in het bijzonder nieuwtestamentische wonderverhalen: een weg die een uitweg zocht uit de historiciteitskwestie, maar die ook weer niet makkelijk voorbij zou gaan aan ons werkelijkheidsconcept, een weg die dat zou inbrengen, en ook een weg waarin de bijbelse teksten zelf een rol zouden spelen.

Ik heb de idee dat ik hier een begaanbare weg wijs. Ik hoop van harte, als u mijn boek leest, en ik hoop natuurlijk dat u dat allemaal gaat doen, dat ook u dat een goed begaanbare weg vindt. Ik heb gezegd.

Nico Riemersma